



Sygn. akt III UK 429/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Beata Gudowska

w sprawie z odwołania K. R.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w R.

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 stycznia 2020 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 12 lipca 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**1. uchyla zaskarżony wyrok oraz zmienia poprzedzający go
wyrok Sądu Okręgowego w P. z dnia 20 czerwca 2017 r., sygn.
akt III U (...) w punkcie I w ten sposób, że oddala odwołanie,**

**2. nie obciąża odwołującego się kosztami zastępstwa
procesowego organu rentowego w postępowaniu kasacyjnym
oraz postępowaniu przed sądami pierwszej i drugiej instancji.**

UZASADNIENIE

Decyzją z 9 października 2015 r., Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. (organ rentowy) odmówił K. R. (wnioskodawca) prawa do emerytury w obniżonym wieku z uwagi na nieudowodnienie 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych a jedynie 23 lat 5 miesięcy i 15 dni, w tym zaledwie 1 roku i 8 miesięcy pracy w warunkach szczególnych, zamiast wymaganych 15 lat. Organ rentowy nie zaliczył wnioskodawcy do ogólnego stażu pracy zatrudnienia w Kółku Rolniczym w K. w okresie od 10 lutego 1972 r. do 30 sierpnia 1973 r., zaś do pracy wykonywanej w warunkach szczególnych zatrudnienie w Zakładach Budownictwa Leśnego w U. w okresie od 4 czerwca 1983 r. do 31 marca 1994 r.

Wnioskodawca zaskarżył powyższą decyzję odwołaniem w całości, podnosząc, że organ rentowy bezpodstawnie nie zaliczył mu do okresu pracy w warunkach szczególnych zatrudnienia w Kółku Rolniczym w K..

Wyrokiem z 29 lutego 2016 r., III U (...) Sąd Okręgowy w P. zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury w obniżonym wieku.

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca był zatrudniony w Kombinacie Rolno-Przemysłowym „I.” Gospodarstwo Rolne w T. od 16 kwietnia 1982 r. do 31 maja 1983 r. W okresie jesienno-zimowym wnioskodawca w ramach zatrudnienia w tej jednostce zajmował się zwożeniem kisonki, zielonki, paszy i wywożeniem obornika, natomiast w okresie wiosenno-letnim wykonywał ciągnikiem prace polowe. W okresie od 4 czerwca 1983 r. do 31 marca 1994 r. wnioskodawca był zatrudniony na stanowisku palacza c.o. w Zakładzie Budownictwa Leśnego w U..

Sąd Okręgowy stwierdził, że do okresu pracy w warunkach szczególnych należy zaliczyć wnioskodawcy zatrudnienie w Kombinacie Rolno-Przemysłowym „I.” oraz w Zakładzie Budownictwa Leśnego, gdyż odpowiadają one pracom wymienionym w wykazie A, dział VIII pod poz. 3 (prace kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych) oraz w dziale XIV pod poz. 1 (prace niezautomatyzowane palaczy i rusztowych kotłów parowych lub wodnych typu przemysłowego), stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej jako rozporządzenie z 7 lutego 1983 r.). Ponadto Sąd Okręgowy uznał,

że okres zatrudnienia wnioskodawcy w Kółku Rolniczym w K. podlega zaliczeniu do ogólnego stażu pracy. W tych okolicznościach Sąd Okręgowy uznał odwołanie wnioskodawcy za zasadne.

Apelację od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości. Wyrokiem z 27 października 2016 r., III AUa (...) Sąd Apelacyjny w (...) uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania podnosząc, że konieczne jest ustalenie przez Sąd Okręgowy czy w czasie spornego zatrudnienia stopień szkodliwości lub uciążliwości pracy wnioskodawcy, jako kierowcy ciągnika zarówno w transporcie, jak i na polu nie wykazuje żadnych istotnych różnic w stosunku do pracy kierowcy ciągnika w transporcie.

Wyrokiem z 20 czerwca 2017 r., III U (...) Sąd Okręgowy w P. utrzymał swoje poprzednie rozstrzygnięcie. Sąd Okręgowy dokonał szczegółowych ustaleń zakresu pracy wnioskodawcy oraz szkodliwości jej wpływu na jego sprawność psychofizyczną. Dla właściwego odtworzenia stanu faktycznego sprawy Sąd Okręgowy dopuścił dowód z opinii biegłego oraz z uzupełniającej opinii biegłego. Całość poczynionych ustaleń doprowadziła Sąd Okręgowy do konstatacji, że warunki pracy wnioskodawcy uzasadniały przyjęcie, że wykonywana przez niego praca w charakterze kierowcy ciągnika była pracą w warunkach szczególnych.

Apelacja organu rentowego wniesiona od powyższego wyroku Sądu Okręgowego została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w (...) z 12 lipca 2018 r., III AUa (...). Sąd Apelacyjny zaznaczył, że w przedmiotowej sprawie sporna pozostawała możliwość zaliczenia wnioskodawcy do okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych pracy na stanowisku kierowcy ciągnika w Kółku Rolniczym w K.. Sąd Apelacyjny stwierdził, że w judykaturze przyjmuje się branżowo-stanowiskowy charakter poszczególnych prac, sklasyfikowanych w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., jednakże w przypadku przedsiębiorstw wielobranżowych, których jednoznaczne zakwalifikowanie do danej branży jest niemalże niemożliwe, konieczne jest elastyczne stosowanie podziału branżowego. Oznacza to w ocenie Sądu Apelacyjnego, że należy badać czy praca wykonywana przez ubezpieczonego, rozumiana jako rodzaj pracy lub stanowisko została ujęta w rozporządzeniu z 7

lutego 1983 r., a nie czy zakład pracy należy do konkretnej branży. W tych okolicznościach Sąd Apelacyjny uznał, że wnioskodawca wykazał spełnienie warunków do przyznania mu świadczenia emerytalnego w obniżonym wieku.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości i wnosząc o jego uchylenie i zmianę przez zmianę wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie odwołania oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego. Organ rentowy zarzucił naruszenia prawa materialnego – art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna) w powiązaniu z § 4 ust. 1 oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w związku z wykazem A dział VIII pkt 3 zawartym w załączniku do powyższego rozporządzenia, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie prowadzące do uznania, że wnioskodawca spełnił wszystkie warunki nabycia prawa do emerytury, w tym legitymuje się wymaganym stażem pracy w warunkach szczególnych, co stanowi konsekwencję nieuzasadnionego zaliczenia do stażu pracy okresu zatrudnienia w Spółdzielni Kółek Rolniczych w K. w okresie od 10 lutego 1972 r. do 30 sierpnia 1973 r. oraz w Kombinacie Rolno-Przemysłowym „I.” Gospodarstwo Rolne w T. w okresie od 16 kwietnia 1982 r. do 31 maja 1983 r. na stanowisku kierowcy ciągnika.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się zasadna w stopniu uprawniającym Sąd Najwyższy do wydania orzeczenia reformatoryjnego.

Na wstępie Sąd Najwyższy podkreśla, że w dotychczasowym orzecznictwie utrwalił się pogląd, zgodnie z którym wyodrębnienie prac w szczególnych warunkach uzasadniających nabycie prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym ma zasadniczo charakter branżowo-stanowiskowy. Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości dla zdrowia i uciążliwości w oddzielnych działach oraz przypisanie poszczególnych stanowisk pracy do odrębnych gałęzi gospodarki nie jest bowiem przypadkowe, gdyż konkretne stanowisko jest narażone na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu

mniejszym lub większym w zależności od tego, w którym dziale gospodarki (branży) jest umiejscowione. Dlatego konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki. Oznacza to, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi gospodarki ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały one przypisane w tym akcie prawnym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652; z 3 czerwca 2008 r., I UK 381/07, LEX nr 494112; z 16 czerwca 2009 r., I UK 20/09, LEX nr 515698; z 16 czerwca 2009 r., I UK 24/09, LEX nr 518067; z 1 czerwca 2010 r., II UK 21/10, LEX nr 619638; z 19 maja 2011 r., III UK 174/10, LEX nr 901652). Za przyjęciem branżowo-stanowiskowego charakteru wyodrębnienia poszczególnych prac wykonywanych w szczególnych warunkach przemawia to, że w zależności od działu gospodarki (branży), w którym jest umiejscowione konkretne stanowisko (konkretny rodzaj pracy), jest ono narażone na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu mniejszym lub większym. Jeśli więc prawodawca zdecydował o umieszczeniu określonego rodzaju pracy (stanowiska pracy) w wykazie prac wykonywanych w szczególnych warunkach, przypisując go do konkretnego działu gospodarki (przemysłu, branży), to okoliczność ta bez wątpienia świadczy o narażeniu tego rodzaju pracy właśnie w tym dziale gospodarki na ekspozycję czynników szkodliwych w stopniu większym niż w innych działach gospodarki.

Równocześnie Sąd Najwyższy zajmuje stanowisko, zgodnie z którym taki sposób traktowania wykazów prac w szczególnych warunkach nie ma (i nie może mieć) bezwzględnego charakteru (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, LEX nr 1439383; z 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817; z 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66; z 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032). O ile wykonywanie pracy w ramach innej gałęzi gospodarki (branży), dla której wykaz nie znajduje odpowiednika, zazwyczaj będzie świadczyć o tym, że dany rodzaj pracy nie jest realizowany w narażeniu na ekspozycję czynników szkodliwych w takim stopniu, jak w przypadku pracy wykonywanej w ramach gałęzi gospodarki, dla której wykaz taką pracę przewiduje, o tyle może zdarzyć się, że konkretny rodzaj pracy, realizowany w ramach gałęzi

gospodarki, dla której wykaz nie przewiduje uznania jej za pracę w szczególnych warunkach, jest wykonywany w warunkach tożsamyh z tymi, które panują w branży, w której – co wymaga podkreślenia – ten właśnie konkretny rodzaj pracy jest wymieniony w wykazie, to znaczy jest narażony na ekspozycję takich samych czynników szkodliwych oraz w takim samym stopniu, jak w przypadku branży, w ramach której jest on uznawany za pracę w szczególnych warunkach.

W dalszej kolejności należy przypomnieć, że w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2019 r., III UZP 3/19 (OSNP 2020 nr 1, poz. 9) przyjęto, że pracy traktorzysty w rolnictwie wykonywanej w okresie obowiązywania rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia (Dz.U. Nr 39, poz. 176 ze zm.) nie uważa się za okres zatrudnienia w szczególnych warunkach, o którym mowa w art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej. Z tego powodu zatrudnienie odwołującego się w okresie od 10 lutego 1972 r. do 30 sierpnia 1973 r. nie może być traktowane jako wykonywanie pracy w warunkach szczególnych.

Z kolei odnosząc przedstawione wyżej poglądy judykatury do okresu zatrudnienia w Kombinacie Rolno-Przemysłowym „I.” Gospodarstwo Rolne w T. (od 16 kwietnia 1982 r. do 31 maja 1983 r.) na stanowisku kierowcy ciągnika, Sąd Najwyższy stwierdza, że zakład ten bez wątpienia nie był zakładem pracy funkcjonującym w ramach branży transportowej, lecz rolniczej. Dział X wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, określający rodzaje prac „w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym”, nie wymienia prac kierowców ciągników (traktorzystów). Prace takie wymienia natomiast wyłącznie dział VIII „w transporcie i łączności”. Uwzględniając zatem przedstawione wyżej przesłanki, przy spełnieniu których istnieje możliwość odstępstwa od branżowo-stanowiskowego charakteru wykazów prac w szczególnych warunkach, Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że takie odstępstwo musiałoby zostać poprzedzone niebudzącymi wątpliwośći ustaleniami, że praca na stanowisku kierowcy ciągnika, choć wykonywana co do zasady w rolnictwie, była realizowana w warunkach tożsamyh z tymi, które panują w transporcie. Wypada

zaś dodać, że zgodnie z jego słownikowym znaczeniem określenie „transport” oznacza przewóz ludzi i ładunków różnymi środkami lokomocji. Transport to także dział gospodarki obejmujący ogół środków i działań związanych z przewozem (tak: Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1989, t. III). Umieszczenie przez prawodawcę prac kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsiennicowych jako pracy wykonywanych w szczególnych warunkach właśnie w dziale VIII (poz. 3), a nie w innych działach wykazu A (np. w rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym) musi być więc odnoszone do szczególnych warunków panujących w transporcie (w tym przypadku w transporcie drogowym). Dlatego szkodliwość i uciążliwość tych prac, w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, należy wiązać ze specyfiką poruszania się w ruchu drogowym przez pojazdy o odmiennej w stosunku do „normalnych” uczestników tego ruchu charakterystyce (gabarytach, właściwościach jezdnych), wymagającej szczególnie wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Tylko taki sposób rozumienia szczególnego charakteru prac w transporcie lądowym (drogowym) uzasadnia umieszczenie prac wymienionych w poz. 3 w tym samym dziale gospodarki wraz z pracami wykonywanymi przez kierowców samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, specjalizowanych, specjalistycznych (specjalnych), pojazdów członowych i ciągników balastowych, autobusów o liczbie miejsc powyżej 15, samochodów uprzywilejowanych w ruchu w rozumieniu przepisów o ruchu na drogach publicznych, trolejbusów i motorniczych tramwajów (poz. 2). Z całą pewnością nie można natomiast utożsamiać warunków, w jakich owe prace mają być wykonywane, z warunkami (zewnętrznymi) towarzyszącymi pracom polowym (drgania, zapylenie, hałas), zwłaszcza że prace te nie są pracami transportowymi (nie polegają na przewożeniu ludzi i ładunków), lecz typowymi pracami w rolnictwie polegającymi na orce, siewie, nawożeniu i zbiorach płodów rolnych z użyciem przypiętych do traktora maszyn rolniczych, realizowanymi poza drogami publicznymi, a przez to bez narażenia na zagrożenia charakterystyczne dla ruchu drogowego. Co również warto jest więc podkreślenia, praca traktorzysty tylko wtedy będzie tożsama z pracą kierowcy ciągnika, jeśli kierowany przez traktorzystę pojazd (traktor) jest używany nie jako „nośnik” maszyn rolniczych, ale jako ciągnik na przykład przyczep zawierających odpowiedni

ładunek przemieszczany po drogach publicznych. Tylko wówczas będzie on bowiem pełnił funkcję ciągnika. Wymaga przy tym podkreślenia, że przedstawiona wyżej wykładnia przepisów wykazu A, Działu VIII, poz. 3 znajduje potwierdzenie w zdecydowanie dominującym orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. wyroki: z 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, LEX nr 1467147; z 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, LEX nr 1797093; z 5 maja 2016 r., III UK 121/15, LEX nr 2080883; z 5 maja 2016 r., III UK 132/15, LEX nr 2052411; z 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, LEX nr 2108499; z 15 listopada 2016 r., II UK 397/15, LEX nr 2177089; z 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032; z 16 lutego 2017 r., II UK 730/15, LEX nr 2252207; z 9 lutego 2017 r., III UK 66/16, LEX nr 2238701; z 8 listopada 2017 r., III UK 210/16 oraz z 27 czerwca 2018 r., I UK 168/17, LEX nr 2428257), które Sąd Najwyższy w obecnym składzie w pełni podziela.

Nie ma zatem racji Sąd drugiej instancji, uznając, że wykonywane przez ubezpieczonego prace polowe z użyciem traktora to czynności, które można utożsamiać z pracami typowo transportowymi (przewóz materiałów i surowców), które spełniają wymogi prac wykonywanych w szczególnych warunkach, wymienionych w Dziale VIII, poz. 3 wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r.

Dopuszczalne jest natomiast uznanie za takie prace tych spośród wykonywanych przez odwołującego się, które były ściśle związane z przewożeniem (transportem) różnych towarów, jednakże poczynione w sprawie ustalenia faktyczne, mające wiążący charakter w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), pozwalają co najwyżej na stwierdzenie, że te rodzaje prac ubezpieczony wykonywał okresowo (w okresie zimowym). Nawet zsumowanie okresów wykonywania takich prac nie pozwala zatem na uznanie, że odwołujący się legitymuje się co najmniej 15-letnim okresem pracy w szczególnych warunkach, jeśli dodatkowo zważyć, że zgodnie z utrwalonym stanowiskiem judykatury, możliwość zaliczenia poszczególnych okresów zatrudnienia do wymaganego treścią § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. 15-letniego okresu pracy w szczególnych warunkach istnieje tylko wówczas, gdy praca w szczególnych warunkach była wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy),

jak tego wymaga § 2 ust. 1 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 325; z 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 329; z 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75; z 24 marca 2009 r., I PK 194/08, OSNP 2010 nr 23-24, poz. 281 oraz 12 kwietnia 2012 r., II UK 233/11, LEX nr 1216852).

Kierując się przedstawionymi motywami oraz opierając się na treści art. 398¹⁶ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji swego wyroku, a w odniesieniu do kosztów postępowania na zasadzie art. 102 k.p.c.